

ATATÜRK İLKELERİ

- 1 — Cumhuriyetçilik
- 2 — Milliyetçilik
- 3 — Halkçılık
- 4 — Devletçilik
- 5 — Laiklik
- 6 — İnkılâpçılık

Bütün bunlar birer temel düşünce veya ilkelerdir. Her ilke birer amacı veya hedefi belirlemektedir. İlkeler arasında son derece hassas bir denge mevcuttur.

Şimdi bu açıklamalardan sonra yukarıda değindiğimiz sıralanış şekli ile bu ilkeleri ayrı ayrı ele alarak genel çizgilerle değerlendirmek istiyoruz. Ancak bu değerlendirmede esas kaynağımız bizzat Atatürk'ün yaptıkları açıklamalar olacaktır.

1 — CUMHURİYETÇİLİK

Atatürk İnkılâbı'nda Cumhuriyetçilik ana ilke ve esas değerdir. Çünkü Cumhuriyet, Atatürk İnkılâbı'nın bütün verimlerini temsil eden bir devlet ve hükümet şekli olarak değiştirilemez bir cevherdir. Bu ilke yeni Türkiye Devleti'nin temelidir. Bu yüzden 1924'lerden itibaren Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında, meclislerce değiştirilmesi teklif bile edilemeyecek bir ana kuruluş değeri ile korunmuş ve yerleşmiştir. Bu niteliği ile Cumhuriyet, devlet düzen ve yönetiminde şahsılık ve keyfiliğin hâkim olmasını önleyen en sağlam teminattır. Ayrıca Türkiye'de siyasal iktidarların el değişmesi ve dağılması bakımından sosyal yapı üzerine en kuvvetli şekilde etki yapan Atatürk ilkelerinden en önde gelenidir. Nitekim Atatürk'ün bütün konuşmalarından açık bir şekilde anlaşılacağı üzere Cumhuriyet, demokratik parlamenter düzendir. Şu kadar ki; Atatürk'ün bu ilke ile amaçladığı düzen, her yönüyle çağdaş bir Türkiye yaratmak için seçilmiş bir yol, bir sistemdir. Ancak şu unutulmamalıdır ki, Cumhuriyetçilik ilkesini halkçılık ve milletçilikten soyutlamaya imkân yoktur. Zira Cumhuriyetçilik gerçek mana ve hüviyetini bunlar sayesinde kazanmaktadır. Şu halde diyebiliriz ki, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Halkçılık bir başka deyişle millet olma, demokratik bir idareye kavuşma gayretleri ve ilkeleri birbirinden ayrılamaz bir bütündür.

Burada onun cumhuriyet ve demokrasi üzerine olan düşüncelerini biraz daha açarak Cumhuriyetçilik ilkesini izaha çalışacağız. Onun devlet ve rejim çeşitleri üzerinde araştırma ve değerlendirmeler yaptığını bilmekteyiz. Ölümsüz Önder egemenlik ilkesi hakkındaki fikirlerini açıklarken diyor ki; "Çağımızda, bu esas teşkilatın dayandığı, anane haline gelmiş bir takım temel ilkeler vardır. Demokrasi ilkesi (Halkçılık). Bu ilkeye göre irade ve egemenlik milletin bütününe aittir ve ait olmalıdır. Demokrasi ilkesi millî egemenlik şekline dönüşmüştür.

— Temsilî hükümet ilkesi, bu ilke, millî egemenliğin uygulanması ve yürütülmesini düzenler.

— Devletin esas teşkilatını saptayan kanunun, diğer kanunlara üstünlüğü ilkesi. Bu ilke çağdaş esas teşkilatta, kanuniliğin ve adlî kararlılık ve yerleşmenin doğurucusudur.

Bu saydığımız ilkeler, demokrasi ilkesinin binası gibi görülür. Gerçekten de demokrasi ilkesi, uygulamadaki değerini, ancak bu ilkeler sayesinde kazanır”.

Bundan sonra, hâkimiyet ilkesini daha genişçe incelemeye önem veren Atatürk, devlet şekillerinden “monarşi, oligarşi ve demokrasi” (Halkçılık) başlıkları altında düşüncelerini belirtmekte ve “Demokrasi ilkesinin en çağdaş ve mantıkî uygulanmasını sağlayan hükümet şekli Cumhuriyettir... Millet, egemenliğini, devlet yönetimine katılmasını, ancak zamanında oyunu kullanmakla temin eder” demektedir. İşte bu nedendir ki, Atatürk’ün milli egemenlik ve halkçılık kavramı ile bağlantılı olan Cumhuriyetçilik ilkesini Türk siyasal hayatında demokrasiye yönelik ve hazırlanışın bir işareti saymak gerekir.

Şimdi niçin Cumhuriyet sorusunu, Atatürk’ün bizzat kendi söylevlerinden aldığımız parçalarla cevaplamaya çalışalım :

“Cumhuriyet ahlâkî fazilete dayanan bir idaredir. Cumhuriyet fazilettir. Sultanlık korku ve tehdide dayanan bir idaredir. Cumhuriyet idaresi faziletli ve namuslu insanlar yetiştirir.

Sultanlık, korkuya ve tehdide dayandığı için korkak, alçak, sefil ve rezil insanlar yetiştirir. Aradaki fark bunlardan ibarettir.”

“Türk milletinin tabiat ve adetlerine en uygun idare Cumhuriyet idaresidir.”

“Cumhuriyet idaresini, Cumhuriyetten söz etmeksizin millî hâkimiyet esasları içinde her an Cumhuriyet’e doğru yürüyen şekilde toplamağa çalışıyorduk.”

“Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İcra kuvveti, teşriî selahiyeti milletin yegane mümessili olan Mecliste tecelli etmiş ve toplanmıştır. Bu iki kelimeyi bir kelime ile özetlemek mümkündür. Cumhuriyet”.

“Cumhuriyet rejimi demek demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz Cumhuriyeti kurduk, Cumhuriyet 10 yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe koymalıdır” diyordu.

Yine bir başka söylevlerinde de “Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki Cumhuriyet, sizden, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister” diyerek Cumhuriyetin kesin emrini açıklarken “Benim için bir taraflık vardır: Bir tarafım. O da Cumhuriyet taraflılığı fikrî ve sosyal inkılâp taraflılığı. Bu noktada Yeni Türkiye topluluğunda bir ferdi hariç düşünmek istemiyorum.” Öz deyişle Cumhuriyetçilere bir tek yolun varlığını kesin direktif olarak iletmekte idi.

2 — MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçilik ilkesi, Atatürk’ün “Türkiye Cumhuriyeti ilelebet yaşayacaktır” diyerek ebediliğini dilediği ve bir demecinde müjdelediği Cumhuriyetçi devlet yapısını koruyacak olan toplumun siyasî birlik şuuruna kavuşmuş pekişik bir bütün olması amacına yönelmiştir. Bu ilke Milli Mücadele’nin çıkış noktasını teşkil etmiş ve bütün esir milletlerin kurtuluş ve kalkınma hareketlerine ışık tutmuştur. Bilindiği üzere millet, milliyet ve milliyetçilik türlü düşünce akımlarına veya bilimsel esaslara göre farklı şekilde tanımlanmıştır. Ancak biz burada Atatürk’ün millet, milliyet, milliyetçilik tariflerini ele alarak, Atatürk Milliyetçiliği’ne gelmek istiyoruz. Ulu Önder milleti 1922’de “İtiraf edelim ki, biz üç buçuk sene evveline kadar cemaat halinde yaşıyorduk. Bizi istedikleri gibi idare ediyorlardı. Cihan bizi temsil edenlere göre tanıyordu. Üç buçuk senedir tamamen millet olarak yaşıyoruz” diyerek, büyük

olguyu açık bir şekilde dile getirmiştir. Atatürk, "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir", "Türkiye halkı, irken veya dinen veya harsen birleşik ve yekdiğerine karşı hürmet ve fedakârlık hisleriyle dolu ve mukadderat ve menfaatleri ortak olan bir toplumsal hey'ettir" diye tarif etmektedir. Atatürk, milliyet düşüncesinin varlığını "Milliyet nazariyesini, millet mefkuresini yok etmeğe çalışan nazariyatın dünya üzerinde tatbik kabiliyeti bulunamamıştır. Çünkü tarih, vukuat, hadiseler ve müşahadeler hep insanlar ve milletler arasında, hep milliyetin hâkim olduğunu göstermiştir ve milliyet prensibi aleyhindeki büyük mikyasda fiili tecrübelerle rağmen yine milliyet hissinin öldürülemediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir" diyerek dile getirmekte, milliyetin gerçekliğini vurgulamakta ve bir başka söylevinde de "Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok gevşeklik göstermiş bir milletiz. Bunun zararlarını fazla faaliyetle gidermeğe çalışmalıyız...

Bu hususta bizim milletimiz, milliyetinden anlamamazlık edişinin çok acı cezalarını gördü... Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış. Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak evvelâ biz, kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hisseden, fikren, fiilen bütün tavır ve harekâtımızla gösterelim. Bilelim ki, millî benliğini bulamayan milletler başka milletlerin avıdır" demektedir.

Milliyetçiliğin tarifi ise, Atatürk tarafından "Türk milliyetçiliği, ilerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve münasebetlerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla dengeli bir şekilde birlikte, Türk toplumunun özel karakterlerini ve başlı başına bağımsız kimliğini saklı tutmaktır" şeklinde yapılmaktadır.

Bir diğer söylevinde de "Gerçi bize milliyetçi derler; ama biz öyle milliyetçileriz ki, bizimle işbirliği eden bütün milletlere saygı ve uyum gösteririz. Onların milliyetlerinin bütün gerçeklerini tanırız. Bizim milliyetçiliğimiz herhalde bencilce ve mağrurca bir milliyetçilik değildir" diyen Atatürk bir başka konuşmasında "biz doğrudan doğruya milletseveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetimizin dayanağı Türk topluluğudur" şeklindeki beyanları ile de milliyetçilik, cumhuriyetçilik ve halk bütünleşmesini yapmaktadır.

Bu görüşlerin ışığı altında diyebiliriz ki, Atatürk Milliyetçiliği'nin temel taşlarından ilki bağımsızlıktır. Çünkü, O "Hürriyet ve İstiklâl benim karakterimdir" diyordu. Bunun yanında Milli Hâkimiyet gelmektedir. Atatürk bunu "Hakimiyet-i Milliye uğruna canımı vermek benim için vicdan ve namus borcu olsun" sözleri ile en güzel şekilde ifade etmekte idi. Bir diğer özelliği, milli birlik ve beraberliğe daha açık deyişle bütünleştiriciliğe önemli yer ayırması idi. Bunların yanında ise en büyük özelliği gerçekçi oluşudur.

"Efendiler, asırlardan beri Türkiye'yi idare edenler çok şeyler düşünmüşlerdir. Fakat yalnız bir şeyi düşünmemişlerdir. Türkiye'yi... Bu düşüncesizlik yüzünden Türk vatanının, Türk milletinin duçar olduğu zararları ancak bir tarzda telâfi edebiliriz: O da Türkiye'de Türkiye'den başka bir şey düşünmemek..." Bu nedenledir ki, panislâmizmi, ümmetçiliği, panturanizmi ve sosyalizmi kesinlikle red etmektedir. Büyük Önder söylevlerinde bu hususları "Şurası unutulmamalıdır ki, bu tarzı idare bir Bolşevik sistemi değildir. Çünkü biz ne Bolşevikiz ne de komünist... Ne biri ne diğeri olamayız. Çünkü milliyetperver ve dinimize hürmetkarız". "Vatandaşlarımız olan, dindaşlarımızdan, hemşerilerimizden her biri kendi dimağında bir büyük ülkü besliyebilir. Hürdür, muhtardır... Buna kimse karışamaz. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin sabit, müsbet, maddî bir siyaseti vardır: O da efendiler, T. B. M. Meclisi'nin muayyen millî hududu dahilinde hayatını ve istiklâlini temin etmeğe yöneliktir.... Büyük ve hayalî şeyler yapmadan yapmış gibi görünmek yüzünden bütün dünyanın husumetini, garezini, kinini bu memleketin ve bu milletin üzerine celbettik. Biz panislamizm yapmadık; belki

yapıyoruz, yapacağız dedik, düşmanlar da yaptırmamak için bir an evvel öldürelim dediler. Panturanizm yapmadık; yaparız, yapıyoruz dedik, yapacağız dedik ve yine öldürelim dediler. Bütün dava bundan ibarettir. Biz böyle yapmadığımız ve yapamadığımız mefhumlar üzerinde koşarak düşmanlarımızın adedini ve üzerimize yaptıkları baskıları artırmaktansa, hadd-i tabîye, hadd-i meşrûa rücû edelim. Haddimizi bilelim. Binaenaleyh efendiler, biz hayat ve istiklâl isteyen milletiz. Ve yalnız ve ancak bunun için hayatımızı seve seve veririz”, diye dile getirmektedir.

Sonuç olacak diyoruz ki mazlum milletlerin kurtuluş çabalarına da ışık tutan Atatürk’ün Milliyetçilik ilkesi bencil değildir. Irkçı değildir. Dağıtıcı değil, toplayıcı ve bütünleştiricidir. Onun Milliyetçiliği kaderde, kıvançta, tasada bir olmanın mutluluğundan doğan yepyeni ve gerçekçi Türk Milliyetçiliğidir. Simgesi “Ne mutlu Türküm diyene” özdeyişinde en açık ifadesini bulmaktadır.

3 — HALKÇILIK

Atatürk’ün Halkçılık ilkesi her şeyden önce “Halkın halk tarafından halk için idaresi” anlamına gelen ileri batılı gerçek bir demokrasinin gerçekleşip yerleşmesi amacına yönelmiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde benimsenmesi bile zor ve imkânsız olan “Halkçılık” ile ilgili Atatürk’ün ifadeleri gözden geçirildiğinde Milliyetçilik ilkesi ile sıkı sıkıya bağlı olduğu hemen gözlenecektir.

Çünkü O, halkı ne ulus içinde ayrı bir sınıf ve gruplar, ne de egemen bir gücün yönettiği kitle olarak kabul etmiştir. Halk Büyük Önderimizin “Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk milleti denir” sözü ile belirlediği gibi, milletimizin doğrudan doğruya kendisi sınıfsız ve ayrıcalıksız kaynaşmış bir kitle olarak bütündür. Bu görüşleri biraz daha açabilmek için yine Atatürk’e dönelim ve “bizim inancımıza göre, milletimizin hayatının ve yükselmesinin sağlanması, kendine sindirip benimseyeceği görüşlerdir. Fakat esas olarak incelenirse, bizim görüşlerimiz kî halkçılıktır, kuvvetin ve kudretin, egemenliğin, yönetimin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulunmasıdır. Hiç kuşku yok ki, bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir ilkesidir” sözlerine dikkatleri çekelim. Burada görülmektedir ki; Atatürkçü halkçılığın amacı “Demokratik ve sosyo-ekonomik alanda ve çağdaşlaşma yolunda başarıya ulaşmaktır”. Nitekim Ulu Önder “Hükümet şeklimiz tam bir demokrat hükümetidir ve dilimizde bu hükümet halk hükümeti diye anılır” deyişiyile yukarıdaki görüşümüzü güçlendirmektedir.

Halkçılık, halkı egemen ve her bakımdan mutlu kılmak olduğu gerçeğini benimseyen Atatürk, milletin vicdanında ve geleceğinde sezindiği büyük gelişme, yükselme yeteneğini, bir millî sır gibi vicdanında taşımıştır. Ülkü, gözlem ve değerlendirmeler zamanı geldikçe uygulanmıştır. Halkçılık da bu çerçevede içinde, millî vicdan ile, Atatürk’ün vicdanının bütünleşmesi sayesinde gerçekleşebilirdi. Nitekim Atatürk, engin sezgi ve bilgisi ile kavradığı Türk toplumundaki gerçeği çağdaş halkçılık hedeflerine doğru, büyük yetenek ve iradesiyle yöneltmiştir.

Halk idaresi demek olan demokrasinin uzun bir geçmişi vardır. Türk ulusu ve toplumlarının da bunda rol oynadıkları tarihî bir gerçektir. Toplumların gelişmesine uygun, yaygın, etkili bir sosyal felsefe ve sistem olarak demokrasi, halkın siyasî ve fikrî terbiyesini aynı zamanda hak ve görevlerini her şeyin üstünde sayar.

Ulu Önder 1921’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki konuşmasında: “Sosyal bilim bakımından bizim hükümetimizi anlatmak gerekirse Halk Hükümeti deriz. Sosyal meslek bakımından da düşündüğümüz

zaman, biz hayatını bağımsızlığını kurtarmak için çalışan insanlarız. Zavallı bir halkız, durumumuzu bilelim, kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmak zorunda bulunan bir halkız.

Buna göre her birimizin hakkı vardır. Yetkisi vardır. Fakat çalışarak bir hakkı kazanırız; yoksa çalışmadan sırtüstü yatmak isteyen insanların bizim toplumumuzda yeri yoktur – hakkı yoktur. O halde söyleyiniz baylar: Halkçılık toplumsal düzene, çalışmaya, hukuka dayanmak isteyen bir sosyal meslektir” diyordu. Mustafa Kemal, bu sözleri ile halkçılığı gerçekleştirecek yöntemi ve kendi buluşu olan Atatürkçü düzeni anlatmaktadır. O halde Halkçılık ilkesi ile amaçladığı “halk için, halkla birlikte ve gerekirse halkın yüce çıkarları uğruna millî çabalarda bulunmaktır”.

Atatürk 30 Ağustos 1924’te Dumlupınar’daki şu sözleri ile halkçılığa, yani halk egemenliğine yeniden ışık tutmakta ve şöyle demektedir: “... Bu büyük zaferin türlü tesirleri üstünde en önemlisi ve yükseği, Türk milletinin kayıtsız şartsız egemenliğini eline almış olmasıdır. Millî egemenlik öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, yok olur.”

Yukarıdaki açıklamaların ışığında açıkça söyleyebiliriz ki, Atatürk Millî Mücadele süresince memlekette kendisini gönülden destekleyen iç kuvvetlerle dünya ölçüsündeki dış gelişin şartlarının dengeli etkisini her an hesaba katarak her türlü “doktriner ve dogmatik” düşüncelerden temizlenmiş bir halkçılık anlayışına ve ilkeler kompozisyonuna ulaşmıştır. Çünkü o, hiçbir zaman dogmacı doktriner görüşlerin sosyal gelişim ve kültürel değişim şartlarına uymadığını görerek, Türk toplumuna yol gösterecek diğer ilkeleri ve anlamları gibi Halkçılık ilkesi anlamını da özel görüş açısından tesbit etmiştir. Bu nedendir ki, Halkçılık ilkesi de herşey için, halkla beraber anlayışı ile bütüne yönelik bulunmaktadır.

IV – DEVLETÇİLİK

Atatürk’ün Devletçilik ilkesi, sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmada daha çok metodu belirten bir esastır. Devletçilik, genellikle “ülke için geniş yararlar sağlayacak büyük ölçüde kuruluş, sermaye ve araçlara ihtiyaç gösteren işlerin; Özellikle büyük sanayi ve tarımın, istenilen ve aynı zamanda gerekli alan ve oranlarda devlet tarafından teşkilatlandırılıp işletilmesine” denilmektedir. Ancak hemen belirtelim ki bunun yöntem ve genişlik bakımından tanımlanması ve uygulanma şekilleri her toplum ve ülkenin ihtiyaç ve özelliklerine göre olmaktadır. Biz burada, Ulu Önderimizin Devletçilik ilkesi ile neyi amaçladığı üzerinde duracağız. Bu ilkeyi açıklarken de, hareket noktamız Atatürk’ün iktisat politikası daha başka bir deyişle, yeni Türk Devleti’nin iktisat politikasının esasları olacaktır. Burada sözü en büyük Türk’e bırakıyorum. 6 Aralık 1922’de Ankara’da verdiği bir söylevde diyor ki:

“Memleketimiz üzerinde istilâ emellerini besleyecek olanların her türlü ümitlerini kırarak surette, siyasette, idarede ve iktisatta kuvvetli olmak gerekir. Tarımımızın ve ticaretimizin geri olması, memleketimizin pek çok kısımlarının yıkık ve halkımızın fakir bulunması, ulaştırma araçlarının sayılı olması, millî eğitimin herkese ve her yerde gereği gibi giremeyerek toplumsal hayatımızın en büyük düşmanı olan cahillik ve benzeri gibi sebepler, milletimizi fakir ve zayıf düşürmekten uzak kalmamış ve kalmayacaktır. Bu yüzden, kurtuluş ve bağımsızlık için yaptığımız savaşı tamamlamak ve Tanrının ulusumuza doğuştan verdiği istidat ve kabiliyeti en yüksek derecede geliştirmek ve memleketimize bağışladığı kuvvet ve zenginlik kaynaklarından en büyük faydayı sağlayarak güçsüzlüğümüzün sebeplerini gidermek için bundan böyle hiçbir fırsatı ve vakti kaçırmayarak çalışmak zorundayız. Ancak, bu çaba, yıllarca izlenip uygulanacak bir programa dayanmaz ise, başarısızlığa mahkûmdur.”

17 Şubat 1923’te, İzmir İktisat Kongresi’ni açış söylevinde şu sözler yer alıyor:

“Siyasal, askerî zaferler ne denli büyük olursa olsun, iktisat zaferleri ile taçlandırılmazlar ise elde edilen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner. Bu itibarla en kuvvetli ve parlak zaferimizin dahi sağlayabildiği ve daha sağlayabileceği faydalı verimleri tesbit için iktisat hayatımızın, iktisat egemenliğimizin sağlanması, pekiştirilmesi ve genişletilmesi gerekir.

“Düşmanlara karşı en kuvvetli silâhımız, iktisat hayatındaki genişleme, sağlamlık ve başarı olacaktır.”

30 Ağustos 1924'te, Dumlupınar'da yaptığı konuşmalarının sonlarında da aynı kanıyı tekrarlıyordu: “Milletimiz burada elde ettiği zaferlerden daha önemli bir ödev peşindedir. O zaferin kazanılması, milletimizin iktisadî alandaki başarılarıyla mümkün olacaktır”.

Atatürk'ün iktisat politikasına verdiği önemi vurgulayan sunduğumuz birkaç örnekten sonra, özlediği iktisadî kalkınma nasıl gerçekleşecekti sorusuna cevap verelim. İşte bu sorunun cevabı Atatürkçü iktisadın temeltaşı Devletçilik ilkesidir.

Atatürk, şöyle tanımlıyor devletçiliği: “iktisat politikamızın mühim gayelerinden biri de umumî menfaatleri doğrudan doğruya ilgilendirecek iktisadî kuruluşları ve teşebbüsleri malî ve teknik kudretimizin müsaadesi oranında devletleştirmedir”. Mahiyet ve sınırına dair de, 1930 yılında verdiği söylevlerin birinde, “Herhalde devletin, siyasî ve fikrî hususlarda olduğu gibi bazı ekonomik işlerde de düzenleyiciliğini ilke olarak kabul etmek uygun görülmelidir... Devletin bu husustaki faaliyet hududunu çözmek ve bu hususta dayanacağı kaideleri tesbit etmek; diğer taraftan, vatandaşın ferdî teşebbüs ve faaliyet hürriyetini tehdit etmemiş olmak, devleti idareye yetkili kılanların düşünüp tayin etmesi lâzım gelen meselelerdir. Prensip olarak, devlet ferdin yerine geçmemelidir. Fakat ferdin gelişmesi için umumî şartları göz önünde bulundurmalıdır... Bu izah ettiğimiz mana ve telâkkide devletçilik bilhassa, içtimaî, ahlakî ve millîdir. Millî servetin dağılımında, daha mükemmel bir adalet ve emek sarf edenlerin daha yüksek refahı, millî birliğin korunması için şarttır. Bu şartı daima göz önünde tutmak, millî birliğin mümessili olan devletin mühim vazifesidir... Özet olarak, Türkiye Cumhuriyetini idare edenlerin, demokrasi esasından ayrılmamakla beraber, mutedil devletçilik ilkesine uygun yürümleri bugün içinde bulunduğumuz hallere, şartlara ve mecburiyetlere uygun olur.”, böyle söylüyordu. Yine bu konu ile ilgili 1935 Ağustos'unda İzmir Fuarı'nın açılışına gönderdiği mesajda yer alan şu sözlerine eğilelim:

“Türkiye'nin uyguladığı devletçilik sistemi XIX. yüzyıldan beri sosyalizm nazariyecilerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye'ye has bir sistemdir.

Devletçiliğin bizce anlamı şudur; fertlerin hususî teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak; fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleket iktisadiyatını devletin eline almak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk vatanında yüzyıllardan beri ferdî ve Özel teşebbüslerle yapılamamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve kısa bîr zamanda yapmayı başardı. Bizim takip ettiğimiz bu yol, görüldüğü gibi, liberalizmden, başka bir yoldur.”

“Bizim takibini uygun gördüğümüz devletçilik ilkesi, bütün istihsal ve tevzi vasıtalarının fertlerden alınarak, milleti büsbütün başka esaslar dahilinde tanzim etmek gayesini takip eden sosyalizm prensibine müstenid kollektivizm yahut komünizm gibi hususî ve ferdî iktisadî teşebbüs ve faaliyete meydan bırakmayan bir sistem değildir”.

Bu tanımlama ve açıklamalarda şu gerçek ve temel Öğelerle karşı karşıyayız.

1 — Ferdî çalışma ve gayretler esastır.

2 — Millî ihtiyaç ve gerekler dolayısıyla devlet iktisadî hayatla ilgilenecek, yani bu alanda görev ve sorumluluk yüklenecektir.

3 — Sosyalist düzene yer yoktur.

4 — Tam liberalist ve tam devletçi bir sistem öngörülmemiştir.

Bu açıklamalar bizi şu sonuca götürmektedir. Devletçilik ilkesi de Türkiye'nin gerçeklerinden doğmuştur. Çünkü ülkeye özgü bu devletçilik, ihtiyaç, gerçek ve imkânlarla orantılı biçimde, devlet girişimi ve özel girişimden örülmüş bir iktisadi düzendir. Nitekim İzmir İktisat Kongresi'nde, İktisat Bakanı olarak konuşan Mahmut Esad Bozkurt'un Atatürk Devletçiliğinin esaslarını açıkça ortaya koyduğu konuşması yukarıdaki görüşümüzü desteklemektedir. Mahmut Esad konuşmasında: "Bütün bir tarihimiz içinde, ekonomik durumumuzu kısaca inceledikten ve onunla pek yakın ilgisi olan yönetim sistemlerini gözden geçirdikten sonra, bugünkü ekonomimizde izlenmesi gereken iktisat politikası konusunda bir iki söz söylememe izniniz dilerim.

Yeni Türkiye'nin iktisadı, bugün dünyada uygulanan ekonomik sistem ve politikalardan hiçbirinin benzeri olamaz. Ülkemiz, iktisadî anlam ve ihtiyacına ve iktisat tarihimizin ruhuna uygun, başlı başına bir iktisat politikası izlemek zorunluluğundadır... Yeni Türkiye karma bir ekonomik sistemi takip etmelidir. İktisadî girişimleri kısmen devlet ve kısmen kişiler üzerlerine almalıdırlar".

Bu konuşma aynı zamanda Türk gerçekleri ile uyarlılık halinde olan olmaya devam edecek bir sistemin öğretisini ana hatları ile ortaya koymaktadır. Nitekim Ulu Önderimiz yurdun kendine özgü bir tutumu olması gerektiği düşüncesini şöyle savunmakta idi. "İktisadî çalışmamızı dayandıracığımız esaslar her türlü bilgi ile beraber doğrudan doğruya memleketimizin topraklarını kollayarak ve bu topraklarda bizzat çalışan insanların sözlerini işiterek tesbit olunacaktır. Sanayi ve ticaretimiz için de aynı şekilde düşünülecektir".

Sonuç olarak diyoruz ki, bu ilke ekonomide Türkiye'nin koşullarına uygun bir ekonomik politika olarak kabul edilmelidir.

Şu sözleri, "Bizim takip ettiğimiz devletçilik, ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde, milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için, milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlere -bilhassa iktisadî sahada- devleti fîilen alakadar etmektir", ile de Atatürk'ün az zamanda milleti refaha, ülkeyi bayındırlığa götürecektir seçmeler yaptığı ve sosyal adalete yer verdiği anlaşılmalıdır.

V — LAİKLİK

Atatürk İnkılâbı'nın en önemli ilkesi, Laiklik. Laiklik, Ortaçağ'ın İslâmî düşüncesinde, içtihat kapısının kapalı olduğu gerekçesiyle sosyal ilerlemeyi köstekleyen, fikir hürriyetini baltalayan skolastik zihniyeti yıkıp, vicdan hürriyetini korumak, dinin şahsî ve siyasî yararlar uğruna sömürülmesini önlemektir.

Laiklik, geniş manası ile de hürriyetlerin en kutsalı olan düşünce hürriyetine devletin tarafsız bir davranış içinde olarak saygı göstermesidir. Batılı manada demokrasinin, devletin objektif bir müessese ve hukuk devleti olmasının temel şartı budur. Dar ve klasik manası ile laiklik ise, devletin her çeşit dinî inanç, ayin ve kuruluşlar karşısında tarafsız kalması ve muhtelif dinlere bağlı olanlar

arasında bir ayırım yapmaması, böylece din hürriyetinin sağlanması. Buna karşılık dinsel otorite ve ilkelerin inançlarının da hiç bir şekilde devlet ve dünya işlerine karışmamasıdır.

İşte Atatürk İnkılâplarının bütününe böyle bir laiklik anlayışı hâkim olmuştur. O halde Atatürk İnkılâplarının ortak ve ana temelini teşkil eden Laiklik, din düşmanlığı değil, dini dünya işlerinden uzaklaştırmak, ona Allah'la kullan arasındaki ilişkiler çerçevesi dışına çıkmayı yasaklamak ve gerçek yeri olan vicdanların harimine kapanmasını istemektir. Dini batılı ve rasyonel bir kültür çerçevesinde ancak bu şartlar sosyal bir varlık ve değer kazandırabilir. Memleketimizde Laiklik ilkesinin dine tam saygı esasına göre uygulanması böyle bir anlayışın neticesidir.

İşte bu genel açıklamalardan sonra, Ulu Önderimizin laiklik anlayışını ve İslâm dinine verdiği önemi açıklamak istiyorum.

Atatürk'e göre "Laiklik" yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Bütün yurttaşların vicdan, ibadet ve din hürriyetini tekeffül etmektir. Hiç şüphe yok ki bu tanımlaması ile Atatürk, din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması, yani toplum ve devlet olarak, din kural ve ilkelerini dünya işlerine karıştırılmamasını amaçlamaktadır. Yani bu tanımlaması ile O, bütün yurttaşların, vicdanlarının emrettiği şekilde dine karşı durumlarını kararlaştırmakta serbest olmaları gerektiğini ve devletin de bu hak ve özgürlükleri koruyacak, yürütecek güvenceyi getirmesi ve uygulamasının zorunluluğunu anlatmak istemektedir. Gerçekten de Atatürk'ün bu anlayış ve tanımlaması, gerçekçi ve bilimsel olduğu kadar, millî ihtiyaçlarımıza da uygun düşmektedir. Laik düzen kurma ve anlayışta Atatürk'ün İslam dinine karşı durumunun önemli rolü vardır. Atatürk din düşmanı değildir. Dinin sömürülmesine, politikaya karıştırılmasına ve devlet ilkesi haline getirilmesine karşıdır. O'nun karşı olduğu kişiler, İslâm dinince de red edilen yobazlar, bağnazlar, hurafeciler, din simsar ve aktörleridir.

Örneğin din ve laiklik konusunda Ata şöyle söylüyor :

"Bunca asırlarda olduğu gibi, bugün dahi akvamın cehlinden ve taassubundan istifade ederek binbir türlü siyâsî ve şahsî maksat ve menfaat temini için, dini alet ve vasita olarak kullanmak teşebbüsünde bulunanların, dahil ve hariçte mevcudiyeti, bizi bu zeminde söz söylemekten, maatteessüf, henüz müstağni buldurmuyor. Beşeriyette din hakkında ihtisas ve vukuf, her türlü hurafelerden tecerrüd ederek, hakiki ulum ve fûnun nurlarıyla musaffa mükemmel oluncaya kadar, din oyunu aktörlerine, her yerde tesadüf olunacaktır." (1923)

"Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dini yoktur. Devlet idaresinde bütün kanunlar, nizamlar, ilmin muasır medeniyete teinin ettiği esas ve şekillere, dünya ihtiyaçlarına göre yapılı ve tatbik edilir. Din telakkisi vicdanî olduğundan cumhuriyet, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı milletimizin muasır terakkisinde başlıca muvaffakiyet görür."(1930)

"Türk devleti laiktir. Her reşit, dinini intihapta serbesttir."(1930)

Çünkü Atatürk, Allah'a inanmakta ve İslâm dinine bağlı bulunmaktadır. Birçok söylevlerinde, sömürücülük sayılması İmkânsız bir biçimde, Allah'tan, İslâm'dan, dinden saygı ve bağlılıkla söz etmiştir.

"Bizim dinimiz en mâkul ve en tabî bir dîndir. Ve ancak bundan dolayıdır ki, son din olmuştur. Bir dinin tabî olması için akla, fenne, ilme ve mantığa uyması lazımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen uygundur. Müslümanların toplumsal hayatında, hiç kimsenin özel bir sınıf halinde mevcudiyetini

muhafazaya hakkı yoktur. Kendilerinde böyle bir hak görenler, dinî emirlere uygun harekette bulunmuş olmazlar. Bizde ruhbanlık sınıfı yoktur. Hepimiz eşitiz ve dinimizin hükümlerini eşit olarak öğrenmeye mecburuz. Her fert dinini, din duygusunu imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır....”

“Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur. Yalnız şurası vardır ki, din, Allah ile kul arasındaki bağılıktır. Softa sınıfının din simsarlığına müsaade edilmemelidir. Dinden maddî çıkar temin edenler, iğrenç kimselerdir”.

“... Bizim dinimiz, milletimize değersiz, miskin ve aşağı olmayı tavsiye etmez. Aksine Allah da, Peygamber de, insanların ve milletlerin değer ve şerefini muhafaza etmelerini emrediyor...”

“Büyük dinimiz, çalışmayanın insanlıkla alakası olmadığını bildiriyor. Bazı kimseler zamanın yeniliklerine uymayı kâfir olmak sanıyorlar. Asıl küfür onların bir zannıdır. Bu yanlış yorumu yapanların amacı, İslamların kâfirlere esir olmasını istemek değil de nedir? Her sarıklıyı hoca sanmayın, hoca olmak sarıkla değil beyinledir...”

Verdiğimiz bu birkaç örnek bile yukarıda değindiğimiz düşüncemizi doğrulamaya yetmektedir, kanısındayım.

Laikliği, yukarıdan beri yorumunu ve değerlendirilmesini dinleyenlere bırakarak, açıklamaya çalıştığımız, ilkeleri arasına Özenle oturtmuş olan Atatürk, bu güne dek gizli kalmış not defterinde “Tanrı birdir ve büyüktür”, “Hafıza Kur’an okutun” gibi yazıların altlarını çizerek yazmıştır. Bunlar, O’nun vicdanının ve inancının temiz ve maddî çıkarlardan uzak ifadelerinden başka bir şey değildir. Bu nedenledir ki, “Bizi yola sevk eden soysuzlar bilirsiniz ki, çok kere din perdesine bürünmüşler, sâf ve temiz halkımızı hep din kuralları sözleri ile adata gelmişlerdir. Tarihimizi okuyunuz, dinleyiniz.... Görürsünüz ki, milleti mahveden, esir eden, harab eden fenalıklar hep din örtüsü altındaki küfür ve kötülüklerden gelmiştir. Baylar ve hey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, meczuplar memleketi olamaz. En doğru ve en hakikî tarikat, medeniyet tarikatıdır, medeniyet yoludur” diyordu.

Sonuç olarak diyoruz ki, laiklik, dinsizlik demek değildir. Laikliğin düşünce ve tutumda yerleşmesi hem ilericiliğe hem de demokratik yaşam felsefesine uygundur. Çünkü Laiklik ilkesinde dinin siyaset aracı olarak kullanılması akıl ve mantık dışıdır.

VI — İNKILAPÇILIK

İnkılâpçılık ilkesi ise, bir yandan Atatürk ilkelerinin korunmasını esas tutan, öte yandan da bu esaslara dayanılarak yeni hamlelerle Türk toplumunun aydın ve ileri yönde gelişim ve geleceğini sağlayacak dinamik bir toplum yaşayış ilkesi olarak benimsenmiştir. Çünkü bu ilke Atatürk, felsefesini bazı dinî, siyasî ve felsefî kuramlarda olduğu gibi katı ve dar çerçevede kalmaktan kurtarmak istemiştir.

Buradaki açıklamalarımızda Atatürk’ün İnkılâbı tarifini ve Türk İnkılâbı nedir sorusuna verdiği cevap hareket noktamız olacaktır. Ulu Önder inkılâbı “Mevcut müesseseleri zorla değiştirmek demektir. Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktadır” diye tanımladıktan sonra, Türk İnkılâbı nedir sorusuna “Bu inkılâp kelimesinin ilk anda işaret ettiği ihtilâl manasından başka, ondan daha geniş bir değişikliği ifade etmektedir. Bugünkü devletimizin şekli, yüzyıllardan beri gelen eski şekilleri ortadan kaldıran en gelişmiş tarz olmuştur. Milletin, varlığını

devam ettirmesi için fertleri arasında düşündüğü ortak bağ, yüzyıllardan beri gelen şekil ve mahiyetini değiştirmiş, yani millet, dinî ve mezhebî bağlantı yerine Türk milliyet bağıyla fertlerini toplamıştır. Millet beynelmilel umumî mücadele sahasında hayat sebebi ve kuvvet sebebi olacak ilim ve vasitanın ancak çağdaş medeniyette bulunabileceğini bir değişmez gerçek olarak prensip saymıştır. Netice olarak millet, saydığım değişiklik ve inkılâpların tabîi ve zarurî icabı olarak umumî idaresinin ve bütün kanunlarının ancak dünyevî ihtiyaçlardan mülhem ve ihtiyacın değişme ve gelişmesiyle sürekli olarak değişme ve gelişmesi esas olan dünyevî bir zihniyeti hayatı boyunca devam edecek bir idare saymıştır.

Büyük milletimizin hayatının seyrinde vücuda getirdiği bu değişiklikler herhangi bir ihtilâlden çok fazla, çok yüksek olan en muazzam inkılâplardandır.

Çok milletlerin kurtuluş ve yükselme mücadelesinde köpürdükleri görülmüştür. Fakat bu köpürme Türk milletinin şuurlu köpürmesine benzemez”, diye cevap vermektedir.

Bizce İnkılâpçılık ilkesinin gerçek anlamı tartışmasız Ulu Önderin bu tariflerinin içeriğinde en güzel ifadesini bulmaktadır. Nitekim bu açıklamalarını daha net ve belirginleştirdiği “Hakiki inkılâpçılar onlardır ki, ilerleme ve yenileşme inkılâbına yöneltmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki gerçek eğilime sızmasını bilirler. Bu münasebetle şunu da ifade edeyim ki, Türk Milletinin son senelerde gösterdiği harikaların yaptığı siyasî ve sosyal inkılâplarının gerçek sahibi kendisidir. Sizsiniz.... Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağımıza uygun ve bütün mana ve biçimi ile medeni bir toplum haline ulaştırmaktır.

İnkılâplarımızın temel ilkesi budur. Bu gerçeği kabul edemeyen zihniyetleri darmadağın etmek zaruridir” şeklindeki bu sözleriyle, ilkelerinin bütünlüğünün korunmasını dile getirirken, İnkılâpçılık ilkesinin anlamını da vurgulamaktadır.

Demek oluyor ki, Atatürk’ün İnkılâpçılık ilkesi değişme, gelişme ve her türlü yeniliğe açıklık getiren bir ilke olarak kabul edilmek zorundadır. Daha açık bir deyimle, çağdaş medeniyete yürüyüşün direktifidir.

Konuşmamı şu cümlelerle bitirmek istiyorum: Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik hayatı, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, inkılâpçılık olarak belirlenen temel ilkelere sahiptir.

Bunları, Atatürkçülük bayrağının sembolleri olarak, belli bir kalıba sokmaya ve dondurmaya hiçbir kimsenin gücü yetmeyecek ebediyete kadar yaşayacak ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve milletinin hayat güvencesi olacaktır.

Kaynak: Türk Tarih Kurumu: Belleten Dergisi, Kasım 1988, Cilt LII, Sayı 204, Sayfa 810-824 / Yücel, Prof. Dr. Yaşar: Atatürk İlkeleri